

Küreselleşme Süreci ve Birey Kavramı^(*)

Zeynep Özlem Üskül^(**)

Birey kavramı, ilk defa "individuum" terimiyle karşımıza Antik Çağ'da çıkmakla beraber, yüzyıllar boyu günümüzdeki anlamından uzak kalmış, Aydınlanma Çağı ile önemli bir içerik kazanmaya başlamıştır ve teknoloji alanındaki ilerlemelere paralel olarak insanlığın gelişmesiyle, kavramın kapsamı da genişlemiştir. Bireycilik modernitenin getirdiği bir kavramdır. Bunun da çok tesadüfi olmadığı tarihsel süreçte bakıldığında görülecektir. Üretim araçlarının ortaya çıktığı, herkesin herşeyi yapmak zorunda kalmadığı, işbölümünün yaygınlaştığı bir dönemde, insanların daha fazla bireyci oldukları izlenmektedir. Bütün bu gelişim sonucunda, gelişmiş ülkelerde bireycilik daha fazla izlerini göstermektedir. Ulus-devletin ortaya çıkışı ve kapitalizmin bu sürece olan etkileri açıkça görülmektedir.

Ulus-devlet modeli, yetmişli yılların ortalarına kadar bozulmadan, ama daha toplumsal nitelikli bir kimlik kazanarak varlığını sürdürmüştür.⁽¹⁾ Ulus-devletin varlığını, kapsamını ne SSCB ve onu izleyen diğer sosyalist devletler, ne de iki dünya savaşı arasında ulus-devlet modeli çerçevesinde yükselen otoriter devlet modeli değiştirebilmiştir.

(*) Bu tebliğ, Bülke Yayıncılık tarafından yayımlanan Bireyciliğe Tarihsel Bakış (İstanbul, 2003) başlıklı doktora tezinin "Küreselleşme ve Birey Kavramı" alt başlığı altında yer alan açıklamalar esas alınarak ve üzerinde çalışılarak genişletilmek suretiyle hazırlanmıştır.

(**) Yrd. Doç. Dr., Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.

(1) Kazgan, Gülten; Küreselleşme ve Ulus-Devlet; Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2002, s. 219.

(2) Timur, Taner; Küreselleşme ve Demokrasi Krizi, İnce Kitabevi, İstanbul, 1996, s. 7.

Ancak, 1980'lerden bu yana teknolojinin, özellikle bilişim teknolojisinin inanılmaz bir hız kazanması, bilginin eskisine oranla daha kolay ve çabuk erişilebilir olması, ekonomik alanda da başdöndürücü değişikliklerin ortaya çıkması, sermayenin ve ticaretin sınır tanımaya başlaması ile dünya yeni bir kavramla tanışmıştır: Küreselleşme. Ulus-devleti sarsan, dünyadaki bazı dengeleri değiştiren ve daha değiştireceğe benzeyen küreselleşme, yaşamakta olduğumuz bir gerçekliktir. Bu gerçeklik karşısında bireyin alacağı konum henüz çok net değildir. Ancak, yine de küreselleşmenin birey kavramına olan etkisi, üzerinde düşünülmesi gereken bir konudur. Küreselleşme içinde, "küreyi" ele geçiren gücün, değişik iletişim ağıyla bireyi tutsak edeceği ve bireyselleşmeyi yokedeceği sorunsalını gündeme gelmiştir. Buna koşut olarak da aşağıda değineceğimiz sorunlar ortaya çıkmıştır.

1) Küreselleşme Nedir?

Küreselleşme kavramı, 1980'lere doğru Harvard, Stanford, Columbia gibi ünlü Amerikan üniversitelerinde kullanılmaya başlanmış, bu çevrenin iktisatçıları tarafından da kullanılarak yaygın bir kabul görmesi sağlanmıştır.⁽²⁾ Küreselleşme

terimi dile yerleştikten sonra, küreselleşmeye karşı olanlar ve küreselleşme yandaşlarının ortaya çıktığı görülmüştür. Günümüzde, bir fikre karşı çıkmak, ileri sürülen tezin çağdaş olmakla, batılılaşma ile ilgisi bulunmadığını kabul ettirmek için bu fikrin küreselleşmeyle bağdaşmadığını söylemek yeterli olacaktır. Bu noktadan bakanlar, küreselleşmeye aykırı bir tez ileri sürenleri muhafazakarlıkla, gelişmeye karşı olmakla suçlayacaklardır. Sol kesimde, küreselleşmeye karşı çıkanların, son dönemlerde ortaya çıkan bu yeni durumun insanlığın hayırına olmadığını, yeni bir sömürü düzeni getirdiğini, kapitalist üretim koşullarında teknolojik gelişmenin her aşamasının, işçiler üzerindeki baskının derinleşmesine yol açtığını, iletişim ve haberleşmedeki gelişmenin aslında umulanın aksine iletişimsizliği büyüttüğünü, insan haklarından ve demokrasiden daha az sözedildiğini savladıkları görülecektir.⁽³⁾ Ayrıca, muhafazakar kesimin buna eklediği başka eleştiriler de vardır: Onlar da küreselleşmenin ahlaki bir zaaf yarattığını, hızlı sekülerleşme nedeniyle dini açıdan büyük günahlara sürüklenebileceğini belirtmektedirler.⁽⁴⁾ Bunun dışında, milli içerikli dürtüler nedeniyle karşı çıkanlar da bulunmaktadır. Onlar ise, karşı durulmasının temeli olarak küreselleşme sürecinin ulus-devletin önemini azaltması ve dış müdahalelere olanak tanınmasını ileri sürmektedir.⁽⁵⁾ Ancak, küreselleşme yandaşı olmak kadar, küreselleşme karşıtı olmak da küreselleşme sürecine katkıda

bulunmaktadır.⁽⁶⁾ Küreselleşme karşıtı olanların gösterileri birçok televizyon kanalında yayınlanarak birçok insana ulaşmakta, bu duruma karşı çıkmak da iletişim ağı olarak interneti kullanmaya engel olmamaktadır. Artık, bu olgusal durum öyle bir hal almıştır ki, ona karşı çıkmak dahi onun bir parçası olmayı engellememektedir.

Küreselleşme dalgasının, ilk olarak onbeşinci yüzyılın ikinci yarısından itibaren, bazı Avrupa ülkelerinde deniz ticaretinin gelişmesi sonucu başladığı, bunun sonucunda ulus-devletin ortaya çıktığı belirtilmektedir.⁽⁷⁾ Daha sonra, ikinci dalganın sanayileşmenin ortaya çıkmasıyla geldiği görülmüştür. 1800'lerden sonra sanayinin uluslararası ticaretin gelişmesini hızlandırdığı ve yapısını da dönüştürdüğü izlenmiştir. Burada ele alınacak olan küreselleşme yaşadığımız son dönemi kapsayacaktır.

Ancak, küreselleşme, içinde yaşadığımız bir süreci ifade ettiğinden tam bir tanım yapılamamaktadır. Üzerinde durulan daha çok ekonomik, siyasal, kültürel, hukuksal boyutları olmaktadır. Tanım yapılamaması, küreselleşme sürecinin tamamlanmamış olması ile açıklanabilir. Ama genel olarak, bu sürecin başta iletişim, bilgi ve ulaşım olmak üzere insani etkileşim biçimlerinin, ticaret ve sermayenin dolaşımı nedeniyle uluslararası coğrafi sınırların önemini yitirmesine yol açacak şekilde, dünya ölçeğinde hızlı bir şekilde yayılması olduğu söylenebilir.⁽⁸⁾

(3) Başkaya, Fikret; Küreselleşmenin Karanlık Bilançosu, Özgür Üniversite Kitaplığı, Ankara, 2002, s. 5-6.

(4) Aydın, Mehmet S.; "Küreselleşmeye Genel Bir Bakış", Küreselleşme, Ufuk Kitapları, İstanbul, 2002, s. 17.

(5) Acar, Mustafa; "Ekonomik, Siyasal ve Sosyo-Kültürel Boyutlarıyla Küreselleşme: Tehdit Mi, Fırsat mı?", Liberal Düşünce, Sayı: 25-26, Kış-Bahar 2002, s. 21.

(6) Coşkun, Vahap; "Küreselleştirme, Özelleştirme ve Cezaevleri", Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Arşivi, Haz.: Hayrettin Okçesiz, İstanbul Barosu Yayını, İstanbul, 2003, s. 74.

(7) Uygun, Oktay; "Ulusuüstü Siyasal Birlikler ve Küreselleşme", Küreselleşme ve Ulus-Devlet, Yıldız Teknik Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayını, 2001, s. 152.

(8) Erdoğan, Mustafa; "Siyaset ve Hukuk Perspektifinden Küreselleşme", Küreselleşme, Ufuk Kitapları, İstanbul, 2002, s.27.

1980'lerden itibaren ortaya çıkan küreselleşme sürecinde, ulus-devlet modelini yaratan sınıf içinde en güçlü olanları, ulus-devletin sınırlarını, siyasetlerini, gücünü aşmaya başlamıştır. Bunu gerçekleştirirken dünyanın her tarafında, her aracı kullanılmaktan geri kalmamışlardır. Böylece, diğer devletleri de küreselleşme sürecine çekmeye çalışmışlardır. Bu bağlamda, Amerika Birleşik Devletleri hükümetlerinin önderliği büyük sermayenin çıkarları doğrultusunda yaptığından kuşku yoktur.

Küreselleşmenin ekonomik açıdan zaten iyi olan ülkelerin zenginliklerine zenginlik kattığı belirtilmektedir.⁽⁹⁾ Ancak, bu durum gelişmekte olan ülkeler için geçerli değildir. Ulus-devlet bu ülkelerde işlevini bitirmediği gibi, gelişmekte olan ülkeler büyük sermayeye sahip gelişmiş ülkeler karşısında daha da zayıf duruma düşmektedirler.⁽¹⁰⁾ Günümüzün gelişmekte olan ülkeleri, zenginleşmelerini sağlayacak kapitalizmin gelişme süreci, Sanayi Devrimi gibi süreçler geride kaldığından refahlarını arttırmakta zorluk çekmektedirler. 1980'li yıllardan itibaren dış baskılar, bu ülkelerin önceliklerini değiştirmiştir. Bu ülkelerin öncelikli hedefleri, ekonominin büyümesi olması gerekirken, bunu gerçekleştirmeden küreselleşmenin onlardan talep ettiği özelleştirmeleri yapmak durumunda kalmışlardır. Küreselleşme sürecini yönlendirebilen zengin ülkelerin son sözü söylediği ortamda, ancak onların istediği yönde değişimler gerçekleşebilmekte, gelişmeye çalışan ülkelerde, yoksulların talepleri gözardı

edilmektedir.⁽¹¹⁾ Oysa, gayri safi milli hasıla, nüfus artışının en az 3.5 puan üzerinde olmaması halinde gelir dağılımı adilane bir şekilde düzenlenemez. Bunun, çok önemli sonuçları vardır. Adil bir bölüşüm yapılamadığında, her şeyden önce o ülkede demokrasinin yerleşmesi mümkün olamamaktadır. Ekonomik zorluklar eğitime, sağlığa, sanayiye doğrudan yansımakta ve o ülkenin insanları, diğer güçlü ülkelerle rekabet edecek düzeye bir türlü gelememektedirler. Böyle bir çarkın içerisinde, bireyin haklarından ve özgürlüklerinden de söz etmek pek mümkün olamamakta ya da olsa bile istenen düzeye ulaşılmamaktadır.

1945 sonrası oluşan ve sosyal dayanışmaya dayanan ilkeleri bulunan ulus-devlet, artık gelecek için bir model oluşturmakta yetersiz kalmaktadır.⁽¹²⁾ Geleneksel sosyal haklar anlayışı, ortaya çıkan yeni dışlanma biçimlerine çözüm getirmemektedir. Ulus-devlet, görece homojen toplumların, grupların sınıfların sorunlarını çözmek için iyi örgütlenmiş olabilir. Ancak, küreselleşme ile birlikte ortaya çıkan sorunlar karşısında yeni çözümler bulmakta zorlanmaktadır. Bu da sosyal devletin tarihe karışıyor olmasına neden olmakta, ülke içindeki toplum sınıfları arasındaki dengeleri sarsmakta, işsizliğe çare bulunamamakta, zenginler fakirlerle birlikte yaşamayı istememektedir. Bunun sonucunda, örneğin bir yandan Avrupa Birliği çatısı altında toplanan ülkeleri görürken, diğer yanda Belçika'da, İtalya'da zaten varolan etnik farklılıkla

ra, bir de bölgesel ekonomik dengesizlik eklendiğinde, bu ülkelerin zaman içinde parçalanmaya doğru gittiklerini görmek şaşırtıcı olmayacaktır. Bu noktada, ulus-devletin çok sayıda işlevi birarada yerine getirebildiği hatırlanmalıdır. Bu işlevlerin başında, etnik ya da dinsel kimliği ne olursa olsun, vatandaşlarına olanaklar ölçüsünde iç ve dış saldırılara karşı güvenlik, toplumsal sınıfların ya da etnik-dinsel alt grupların birbirleri karşısında hukuksal eşitlik, adalet sağlamak gelir.⁽¹³⁾ Ekonomik alanda, ulus-devletin, güvenli bir pazar ve ekonominin büyümesini gerçekleştirecek bir ortam yaratmak, buna gerekli katkıları ve hukuki düzenlemeleri yapmak, sosyal devletin kimliğini benimsediği ölçüde vatandaşlarının refahını arttırmaya çalışmak da görevleri arasındadır. Küreselleşme ile ulus-devlet modeli zayıflama sürecine girdiği için farklı sorunlar da başgöstermeye başlamıştır.

Devlet, kendi egemenliği içindeki topraklar üzerinde bir yandan teknik olarak temel meseleler hakkında yasa koyabilecek tek organ olduğu halde, küreselleşme nedeniyle bunu kendi başına yapamayacak konuma düşmüştür.⁽¹⁴⁾ Küreselleşme, bu nedenle, dünya işlerinin özünde sınır ve denetim dışı kalmasını, plansız, beklenmedik, kendiliğinden ve olumsal bir karakter kazanmasını işaret eder. Küreselleşmiş ortama atılmış ulus-devletler de oyunu kendi kurallarına göre oynamak ve kurallarını ihmal edecek olurlarsa, şiddetli bir karşılık görme riskini ya da en iyi

durumda yapacakları işlerin tamamen etkisiz kalması riskini göze almak zorundadırlar.

Bunun yanında, küreselleşmeyi olumlu bir gelişme olarak niteleyenler de vardır. Küreselleşmenin sekülerleşmeyi beraberinde getirdiği, serbest piyasa ekonomisini geliştirdiği, yeni iş sahalarının açılmasına neden olduğu, hukuk alanında bir insan hakları devrimi yaptığı ileri sürülmektedir.⁽¹⁵⁾ Bu sürece uyum sağlamak gerektiği, uyum sağlayamayanların ise bir krize neden olduğu belirtilmektedir. Ancak, Sanayi Devrimi'nde de bu tarz sıkıntılar yaşanmıştır. Ama sonunda, bu görüşü savunanlara göre, Sanayi Devrimi insanlığa nihayetinde daha fazla zenginlik ve özgürlük getirmiştir.⁽¹⁶⁾

2) Küreselleşmenin Birey Kavramı ve Olgusuna Olan Etkisi:

Küreselleşme karşısında sorulacak sorulardan biri de, bu yeni durum karşısında "Birlikte nasıl yaşayacağız?" sorusu olacaktır.⁽¹⁷⁾ Dünyadaki geri kalmış ülkeler gözönüne alındığında herkesin internet kullanmadığını tahmin etmek zor olmayacaktır, ama milli gelirin az olması herhangi bir ülkede kola içilmediği, Brezilya dizilerinin seyredilmediği, modadan bir şekilde etkilenmediği anlamına gelmemektedir. İngilizce bir yandan dünya dili halin gelirken, dünya bir olmaya doğru giderken, diğer yanda da milliyetçi, etnik unsurlar ön plana çıkmaya başlamaktadır. Bu durumda ne olacaktır?

(9) Ulagay, Osman; "Davos'ta Küreselleşme Korkusu", *Küreselleşme Korkusu*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2001, s. 15.

(10) Kazgan, a.g.e., s. 220-221, Ayrıca, Bu konuda Bkz. Chossudovsky, Michel; *Yoksulluğun Küreselleşmesi*, Çev.: Neşenur Domanıç, Çiviyazıları, İstanbul, 1999, s. 15-18; Yıldızoğlu, Ergin, "Globalleşme ve Emperyalizm", *Globalleşme ve Kriz*, Alan Yayıncılık, İstanbul, 1996, s. 78.

(11) Ulagay, a.g.m., s. 15.

(12) Rosanvallon, Pierre; *La Nouvelle Question Sociale*, Repenser l'Etat-Providence, Seuil, Paris, 1995, s. 197.

(13) Kazgan, a.g.e., s. 243-244.

(14) Bauman, Zygmunt; *Siyaset Arayışı*, Çev.: Tuncay Birkan, Metis, İstanbul, 1999, s. 200; Eroğlu, a.g.m., s. 32-33.

(15) Aydın, a.g.m., s. 13; Giraud, Pierre-Noël; "Les Politiques Economiques Dans La Globalisation", *Etudes*, No: 3-389, Ekim, 1998, <http://www.cerna.ensmp.fr/Documents/PNG-Etudes2.pdf> (1.9.2004)

(16) Altan, Mehmet; "Ekonomik Yünlüyle Küreselleşme", *Küreselleşme*, Ufuk Kitapları, İstanbul, 2002, s. 76-77.

(17) Touraine, Alain; *Pourrons-Nous Vivre Ensemble?*, Fayard, Paris, 1997, s. 13.

Ulus-devletin işlevlerini yerine getirememesi ile birlikte farklı toplumları birarada tutma olasılığı azalmaktadır. Bu durum, sonuç olarak toplumsal bir parçalanmaya gidişin ilk adımını oluşturabilir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde yoksullaşma ve marjinalleşme karşısında dayanışma ihtiyacının artmasıyla birlikte alt kimlikler öne çıkmaya başlar. Böylelikle iç karışıklıklar gündeme gelebilir. İşlevini yitiren devlet, televizyon, internet gibi teknolojik olanakların alt kimliklerin dış dünyadan etkilenme oranını artırması karşısında seyirci kalabilir. Alt kimlik de bir grup dayanışması sonucunu böylece rahatlıkla oluşturabilir.⁽¹⁸⁾ Bauman ise, entelektüel çevrelerde komünitaryanizmin popüler ve popülerleştirilmiş çeşitlenmelerinde örneklediği üzere, homojen ve homojenleştirici küresel güçler karşısında kendi kimliklerini yitirme tehdidi altında bulunanların gösterdikleri tepkilerin işe yaramayacağını belirtmektedir.⁽¹⁹⁾ İnsanların, komünitaryanların sözünü ettikleri topluluklara kendilerini ait hissetmeleri gitgide dünyayı bir hapishaneye çevirecektir. Alt kimliklerin güçlenmesi zamanla ırkçılığı da beraberinde getirecektir.⁽²⁰⁾ Herşey küreselleşme sürecine girmişken, terör ve mafia da küreselleşmektedir.⁽²¹⁾ Ancak, küreselleşme yandaşlarına göre, küreselleşme sayesinde benzerliklerin ve farklılıkların daha belirgin hale gelmesiyle, insanlığın ortak kültürel zemi-

ni daha fazla güçlenmektedir.⁽²²⁾ Modernizmin uygulayıcıları genellikle çoğulculuğa, çokkültürlülüğe sıcak bakmaktadır. Oysa, küreselleşme ile, farklı kültürlerin birarada yaşamaları daha kolay olacaktır. Çünkü, bu kültürler birbirlerini daha yakından tanıma fırsatı bulacaklar ve hoşgörü içinde birlikte varolmanın yollarını bulacaklardır. Ancak yaşanan gerçeğe bakılınca daha çok belli kültürlerin belli alanlarının küreselleştiği görülmektedir. Buna örnek olarak yemek kültürü verilebilir: Çin mutfağı, İtalyan mutfağının yaygınlaşması gibi.

Toplumsal kurumların çağın gereklerine göre değişmesi, uyum sağlaması olağandır. Teknolojideki, ekonomik olanaklardaki değişiklikler, değerler sistemini ve toplumsal kurumları da etkiler. Bunun en tipik örneklerinden birini Batı toplumlarında aile kurumunun yaşadığı dönüşüm oluşturmaktadır.⁽²³⁾ Ekonomik alanda yaşanan değişim ve herşeyin hız kazanması sonucunda, ailenin işlevi azalmış ve bunun da bireyin günlük yaşamına doğrudan etkisi olmuştur. Bunun dışında, küreselleşmenin getirdiği rekabet ortamı bireyi daha da yalnızlaştırmıştır.⁽²⁴⁾ Devletinin korumasından uzak, acımasız bir rekabetin yaşandığı bir alanda varolma savaşına giren birey, küresel normlara uymakta zorlanmaktadır. Modern toplumun bireyselleşmiş insanı kendi geleceğinin dışında insanlığın da geleceğini belirle-

me sorumluluğunun bunaltıcı ağırlığını omuzlarında taşımaya başlamıştır.

Siyasetin, ekonominin ve teknolojinin küreselleşmesi herşeyden önce şu anlama gelir: Demokratik olarak ele alınan yerler dahil, "yerel" ekonomik ve siyasal kararlar, her zaman, bu kararların gerçekleşmesine katılmayan çok fazla kişi ve toplumu ilgilendirir.⁽²⁵⁾ Buna örnek olarak Avrupa Birliği verilebilir. Bu tür ulusalüstü birlikler, zengin ve fakir ülkeler arasındaki çıkar çatışmasını daha üst düzeyde yeniden üretmişlerdir. Bu durumda, birey karar alma sürecine katılmamakta ama sonuçlarına doğrudan katılmak durumunda kalmaktadır. Örneğin, Fransa'daki bir peynir imalatçısına sorulmadan alınan çiğ süttü peynir yapılamamasına ilişkin Avrupa Birliği ülkelerinin aldığı bir karar, bu tür imalathanelerin kapanması sonucunu doğurabilir, çünkü birçok Fransız peyniri çiğ süttü imal edilmektedir. Avrupa Birliği'nin karar alma süreçleri demokratik denetimle kapalıdır. Alınan kararlardan zarar gören kesimler, bu kararları etkileme olanağına sahip değildir.⁽²⁶⁾ Bu durumda, bireyin küreselleşen dünyada yerinin azaldığı sonucuna varılabilir. İnsanın söz sahibi olmadığı bu süreçte otomisinden de söz edilmesi mümkün olmayacaktır. Çözüm ne olabilir? Bu tür durumlarla bundan sonra sık karşılaşılması şaşırtıcı olmayacaktır. Ulusalüstü düzeyde alınan kararlar ile kendi çıkarlarının korunamaması tehlikesi ile karşı karşıya bulunan kitlelerin yerel düzeyde örgütlenerek bir güç oluşturmaları mümkündür.⁽²⁷⁾ Çünkü ulus-dev-

let kapitalizmin olumsuz yanlarını törpülemekte yetersiz kalmaktadır. Böylece, büyük ekonomik bloklar, onları oluşturan ülke halklarının demokratik denetimine tabi siyasi bloklara dönüşmüş olur.

Küreselleşmeye sebep olan teknolojik gelişme de her anlamda olumlu bir gelişme değildir. Özellikle bifişim alanında ileri olan ülkeler, bilgiyi istedikleri kadar ve istedikleri yerlere iletmedirler. Bilginin günümüzde önemli bir silah olduğu düşünülürse, bu konuyu yönlendirebilmek de gücü elinde tutmak anlamına gelebilmektedir. Bireylerin bakış açılarını, yargılarını bilgilendirme yoluyla saptırma olanağı da böylece ellerinde tutulmaktadır. Böyle olunca da, bireyin elindeki verilerle sağlıklı kararlar alması söz konusu olmayabilir. Sağlıklı karar veremeyen birey ise ne kadar özgür olabilir?

Küreselleşmenin kültürel temelde bir benimsemeyi, Batı toplumlarına öykünmeyi getirdiği görülmektedir.⁽²⁸⁾ Bu olgu tüketimcilik olarak adlandırılmaktadır ve ekonomik anlamından farklı, sosyo-kültürel bir anlama sahiptir. Bu, mal ve para gibi toplumsal ve kültürel varlıkların da edinilmesinin vazgeçilmez bir arzu olarak toplumda yerleşmesidir. Bu arzu, o topluma aidiyet duygularını yaratmada, bireylere toplumsal konum sağlamada, kendini bir şekilde var etmede işlevsel bir öneme sahiptir. Bunun sonucu olarak, insanların kim olduğu, tüketim kalıplarına ilişkin sembollere bakılarak belirlenmektedir. Tüketim toplumunun birey üzerindeki etkisini inceleyen Baudrillard, tüketicinin

(18) Kazgan, a.g.e., s. 244. Aydın ise, küreselleşmenin topluluğa ilişkin duyguları azalttığı, toplumsal sorumluluk duygusunu zayıflattığını belirtmektedir. Bazı teologların görüşlerine göre, küreselleşen ekonomi inanç ve ahlak dokusuna zarar verecek bir dünyevileştirmeyi beslemektedir. Aydın, a.g.m., s. 17.

(19) Bauman, a.g.e., s. 202.

(20) Akkaya, Rukiye; "Çözülen Sosyal Devlet ve Küreselleşme Olgusu", Prof. Dr. Necip Kocayusufoğlu için Armağan, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2004, s. 741; Kazgan, a.g.e., s. 247.

(21) Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Arıboğan, Deniz Ülke; *Globalleşme Senaryosunun Aktörleri*, Der Yayınları, İstanbul, 1997, s. 233-251.

(22) Aydın, a.g.e., s. 21.

(23) Kazgan, a.g.e., s. 220.

(24) Ulagay, Osman; "Küreselleşme ve İnsanlık Durumu", Küreselleşme Korkusu, Timaş Yayınları, İstanbul, 2001, s. 36.

(25) Wellmer, a.g.m., s. 396.

(26) Uygun, Oktay; "Küreselleşme ve Özgürlük", *Felsefe Tartışmaları*, İstanbul, 2001, s. 103.

(27) Uygun, Oktay; a.g.m., s. 102-103.

(28) Sarıbay, Ali Yaşar; "Kültürel Bir Olgu Olarak Globalleşme", Küreselleşme, *Ufuk Kitapları*, İstanbul, 2002, s. 49.

seçmek zorunda bırakıldığı çirkinlikler diyarının "egemeni" olduğunu söylemektedir.⁽²⁹⁾ Yazara göre, tüketim, ticaret merkezleri ile medya ajanları tarafından teşvik edilen bir yaşam biçimine dönüşmektedir.⁽³⁰⁾ Bu sistem, bu arayışın asla bitmemesi üzerine kurgulanmıştır. Sistemin mantığında, tüketim, eşitlikçi bir dünyada, özgür olarak yaşanabilmesi için bireyci bir ideolojinin arkasına gizlenen kollektif bir eylemdir. Aslında, bu varsayılan eşitlik, kapitalist dünyanın ayrımcı sistemini gizlemektedir. Bu durumda, farklı olma isteğiyle, bir kişilik ve hatta bir imaj yaratma çabasında olan birey, aslında tüm gerçek farklılıklarından, tüm özelliklerinden uzaklaşmış olmaktadır. Kişiselleşmenin mantığı homojen olmaktan geçmektedir. Yapılacak tek şey, küçük detaylarda kendini göstermekten ibarettir, statüyü belirleyen de zaten bu olmaktadır. Medya da, tüketim toplumunu vargüciyle desteklemektedir. Doğal olarak, buna karşı çıkan toplumlar vardır. Onların yapmaya çalıştıkları, küreselleşmeyle gelen bu tüketimci-liği reddetmek ve bünyelerine sokmama çalışmasıdır. Yine de İngilizcenin engellenemez yaygınlaşmasına hiçbir dil karşı koyamamaktadır.

Küreselleşmenin bir başka yönü ise, uluslararası hukuk alanında devletler dışında bireyler ve sivil örgütler şeklindeki yeni öznelerin ortaya çıkmasıdır.⁽³¹⁾ Bu örgütlerin bazılarının uluslararası toplum tarafından tanınması son döneme ait bir gelişmedir. Uluslararası örgütler, kimlikler, gruplar yeni bir küresel bilinç oluşmasında önemli bir rol

üstlenmiştir.⁽³²⁾ Bu bilincin uygulamaya yansıdığı noktalarda, ulus-devletin sınırlarını bütünüyle aşan, küresel barış, insan hakları, çevresel ve toplumsal konularda reformlar gibi çeşitli konularda faaliyet gösteren sivil toplumların ortaya çıktığı görülmektedir. Bu tür sivil toplum örgütlerinin çoğalması bireyin sesini daha kolay bir şekilde duyurması açısından dikkat çekicidir.

Küreselleşmeyle birlikte, özellikle 1980 sonrasında, uluslararası hukuk, uluslararası hukuku da kapsamaya başlamıştır. Bu yeni gelişen hukuk nitelik itibarıyla, geleneksel uluslararası hukuktan farklıdır. Geleneksel anlayıştan farklı olarak, bireyler doğrudan doğruya uluslararası hukukun öznesi durumundadırlar. Bu hukuk kişilere haklar ve yükümlülükler yükler. Bu duruma örnek olarak Avrupa Topluluğu'nun vatandaşları verilebilir. Bir ülkenin vatandaşları aynı zamanda Avrupa vatandaşlarıdır. Ayrıca, ulusal hukuk düzenlemeleriyle uluslararası düzenlemelerin çatışması halinde AB hukuku öncelikle uygulanacaktır. Bu konuda verilebilecek bir diğer örnek ise, Birleşmiş Milletler çerçevesinde ve bölgesel düzeyde yapılan yapılan birçok konuyla ilgili olarak uluslararası düzenlemeler yapılmaktadır ve bu gelişmelere paralel olarak, bireylerin savaş suçları, barışa karşı suçlar, insanlığa karşı işlenen suçlar, deniz korsanlığı, köle ticareti, işkence söz konusu olduğunda bireyin iç hukukta aksini öngören hükümler söz konusu olsa bile uluslararası alanda sorumlu tutulmasıdır.⁽³³⁾ Görülmektedir ki, klasik

egemenlik anlayışı parçalanmış ve birey hem vatandaş olduğu devlete karşı, hem de ulusalüstü kuruma karşı yeniden konum almak durumunda kalmıştır. Aslında, hukuksal olarak bunun iyi bir yanı da vardır, ülkesinde hak arayan ama tüm hukuk yollarını tüketmesine karşın hakkını elde edemeyen bir vatandaş, ulusalüstü kurumun organlarında hak arayışını sürdürebilir. Ancak, bu gelişme her ülke için geçerli değil olmasa da 80'li yıllardan sonra devletler arasında uluslararası hukukun bağlayıcılığının arttığı, her devletin kendi sisteminin kabul edilmesini istemekten vazgeçtiği, uluslararası mahkemelerin önem kazandığı görülmektedir.⁽³⁴⁾ Bunun dışında, yine sınırlı olarak uygulanabilen bir olumlu gelişme daha vardır. Birleşmiş Milletler'e küresel toplumun temsilcisi olarak, insani amaçlarla devletlerin içişlerine müdahale edebilmesi olanağı getirilmiştir.⁽³⁵⁾ Ulus-devletlerin, egemenliklerini ileri sürerek buna karşı çıkma şansı azalmıştır. Egemenliğin hiçbir devlete insan haklarını çiğneme ve insani yardımı reddetme yetkisi vermediği görüşü yaygınlık kazanmaktadır. Bu gelişmeler, insan haklarına saygıyı ulusal devletlerin bir iç sorunu olmaktan çıkararak küresel toplumun ilgi alanına sokmuştur. Ulus-devletler, sadece uluslararası belgelere imza attıkları için değil, aynı zamanda global toplumun saygın bir üyesi olmak için insan haklarına saygı duymak zorundadırlar.

Görüldüğü gibi, küreselleşme dünyamızı yeni bir sürece sokmuştur. Zaman içerisinde dünyanın tek bir mekan, tek bir toplum haline gelmesi, tek bir yönetimle idare edilmesi mümkün ola-

cak mıdır? Görünüşe göre, böyle bir şey olacaksa eğer, bu kapitalizmin eliyle gerçekleşmiş olacak ve Marx'ın ütopyasına çok ilginç bir şekilde ulaşılmış olacaktır. Eğer böyle olursa, dünyadaki insanların kimlik sorunu ne olacaktır? Ben dünyalıyım demek, kimlik sorununu çözecek midir? Tüm bunlar için ancak, varsayımlarda bulunmak mümkündür. Gerçek ise zamanla yaşanarak ortaya çıkacaktır.

Kamımızca, şu an için küreselleşmeyi ve onun nedenlerini hazırlayan bu süreçte önde gibi gözüken Amerika Birleşik Devletleri'nin diğer tarafında bir de Kıta Avrupa'sı vardır. O da Amerika Birleşik Devletleri'nin karşısında birleşerek bir başka güç haline gelmeye çalışmaktadır. Bu nedenle, Amerika Birleşik Devletleri'nin Avrupa karşısında tek başına totaliter bir güç olarak dünyaya hükmetmesi pek mümkün gibi gözükmemektedir.

Kaynakça:

Acar, Mustafa; "Ekonomik, Siyasal ve Sosyo-Kültürel Boyutlarıyla Küreselleşme: Tehdit Mi, Fırsat Mı?" Liberal Düşünce, Sayı: 25-26, Kış-Bahar 2002.

Akkaya, Rukiye; "Çözülen Sosyal Devlet ve Küreselleşme Olgusu", Prof. Dr. Necip Kocayusufpaşaoğlu İçin Armağan, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2004.

Altan, Mehmet; "Ekonomik Yönüyle Küreselleşme", Küreselleşme, Ufuk Kitapları, İstanbul, 2002.

Arıboğan, Deniz Ülke; Globalleşme Senaryosunun Aktörleri, Der Yayınları, İstanbul, 1997.

(29) Aynı zamanda Bkz. Portenseigne, Gilles; "Une Critique de la Société de Consommation", www.geocities.com/kreatixkaos/SOC_CONSOM.htm, 1996, (10.5.2004).

(30) Baudrillard, Jean; Tüketim Toplumu, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1997, s. 15-18, 44.

(31) Erdoğan, a.g.m., s. 36.

(32) Kılıç, Ramazan; "Küreselleşmeyi İnşa Etme: Egemenliğin Dönüşümü Olarak Küreselleşme", Liberal Düşünce, Sayı: 25-26, Kış-Bahar 2002, s. 37.

(33) Gündüz, Aslan; "Globalleşmenin Hukuki Boyutları", Liberal Düşünce, Sayı: 25-26, Kış-Bahar 2002, s. 49.

(34) Weckel, Philippe; "La mondialisation du droit", Conférence Sur La Globalisation, Paris, 24/7/2003, <http://mon.orientation.net/v2/n.pl/o/orientation/utts/1/00000000000022%20Philippe%20Weckel>.

(35) Erdoğan, a.g.m., s. 37-38.

seçmek zorunda bırakıldığı çirkinlikler diyarının "egemeni" olduğunu söylemektedir.⁽²⁹⁾ Yazara göre, tüketim, ticaret merkezleri ile medya ajanları tarafından teşvik edilen bir yaşam biçimine dönüşmektedir.⁽³⁰⁾ Bu sistem, bu arayışın asla bitmemesi üzerine kurgulanmıştır. Sistemin mantığında, tüketim, eşitlikçi bir dünyada, özgür olarak yaşanabilmesi için bireyci bir ideolojinin arkasına gizlenen kolektif bir eylemdir. Aslında, bu varsayılan eşitlik, kapitalist dünyanın ayrımcı sistemini gizlemektedir. Bu durumda, farklı olma isteğiyle, bir kişilik ve hatta bir imaj yaratma çabasında olan birey, aslında tüm gerçek farklılıklarından, tüm özelliklerinden uzaklaşmış olmaktadır. Kişiselleşmenin mantığı homojen olmaktan geçmektedir. Yapılacak tek şey, küçük detaylarda kendini göstermekten ibarettir, statüyü belirleyen de zaten bu olmaktadır. Medya da, tüketim toplumunu vargüçüyle desteklemektedir. Doğal olarak, buna karşı çıkan toplumlar vardır. Onların yapmaya çalıştıkları, küreselleşmeyle gelen bu tüketimciliği reddetmek ve bünyelerine sokmama çalışmasıdır. Yine de İngilizcenin engellenemez yaygınlaşmasına hiçbir dil karşı koyamamaktadır.

Küreselleşmenin bir başka yönü ise, uluslararası hukuk alanında devletler dışında bireyler ve sivil örgütler şeklindeki yeni öznelerin ortaya çıkmasıdır.⁽³¹⁾ Bu örgütlerin bazılarının uluslararası toplum tarafından tanınması son döneme ait bir gelişmedir. Uluslararası örgütler, kimlikler, gruplar yeni bir küresel bilinç oluşmasında önemli bir rol

üstlenmiştir.⁽³²⁾ Bu bilincin uygulamaya yansıdığı noktalarda, ulus-devletin sınırlarını bütünüyle aşan, küresel barış, insan hakları, çevresel ve toplumsal konularda reformlar gibi çeşitli konularda faaliyet gösteren sivil toplumların ortaya çıktığı görülmektedir. Bu tür sivil toplum örgütlerinin çoğalması bireyin sesini daha kolay bir şekilde duyurması açısından dikkat çekicidir.

Küreselleşmeyle birlikte, özellikle 1980 sonrasında, uluslararası hukuk, uluslararası hukuku da kapsamaya başlamıştır. Bu yeni gelişen hukuk nitelik itibarıyla, geleneksel uluslararası hukuktan farklıdır. Geleneksel anlayıştan farklı olarak, bireyler doğrudan doğruya uluslararası hukukun öznesi durumundadırlar. Bu hukuk kişilere haklar ve yükümlülükler yükler. Bu duruma örnek olarak Avrupa Topluluğu'nun vatandaşları verilebilir. Bir ülkenin vatandaşı aynı zamanda Avrupa vatandaşıdır. Ayrıca, ulusal hukuk düzenlemeleriyle uluslararası düzenlemelerin çatışması halinde AB hukuku öncelikle uygulanacaktır. Bu konuda verilebilecek bir diğer örnek ise, Birleşmiş Milletler çerçevesinde ve bölgesel düzeyde yapılan yapılan birçok konuyla ilgili olarak uluslararası düzenlemeler yapılmaktadır ve bu gelişmelere paralel olarak, bireylerin savaş suçları, barışa karşı suçlar, insanlığa karşı işlenen suçlar, deniz korsanlığı, köle ticareti, işkence söz konusu olduğunda bireyin iç hukukta aksini öngören hükümler söz konusu olsa bile uluslararası alanda sorumlu tutulmasıdır.⁽³³⁾ Görülmektedir ki, klasik

egemenlik anlayışı parçalanmış ve birey hem vatandaşı olduğu devlete karşı, hem de ulusüstü kuruma karşı yeniden konum almak durumunda kalmıştır. Aslında, hukuksal olarak bunun iyi bir yanı da vardır, ülkesinde hak arayan ama tüm hukuk yollarını tüketmesine karşın hakkını elde edemeyen bir vatandaş, ulusüstü kurumun organlarında hak arayışını sürdürebilir. Ancak, bu gelişme her ülke için geçerli değil olmasa da 80'li yıllardan sonra devletler arasında uluslararası hukukun bağlayıcılığının arttığı, her devletin kendi sisteminin kabul edilmesini istemekten vazgeçtiği, uluslararası mahkemelerin önem kazandığı görülmektedir.⁽³⁴⁾ Bunun dışında, yine sınırlı olarak uygulanabilen bir olumlu gelişme daha vardır. Birleşmiş Milletler'e küresel toplumun temsilcisi olarak, insani amaçlarla devletlerin içişlerine müdahale edebilmesi olanağı getirilmiştir.⁽³⁵⁾ Ulus-devletlerin, egemenliklerini ileri sürerek buna karşı çıkma şansı azalmıştır. Egemenliğin hiçbir devlete insan haklarını çiğneme ve insani yardımı reddetme yetkisi vermediği görüşü yaygınlık kazanmaktadır. Bu gelişmeler, insan haklarına saygıyı ulusal devletlerin bir iç sorunu olmaktan çıkararak küresel toplumun ilgi alanına sokmuştur. Ulus-devletler, sadece uluslararası belgelere imza attıkları için değil, aynı zamanda global toplumun saygın bir üyesi olmak için insan haklarına saygı duymak zorundadırlar.

Görüldüğü gibi, küreselleşme dünyamızı yeni bir sürece sokmuştur. Zaman içerisinde dünyanın tek bir mekan, tek bir toplum haline gelmesi, tek bir yönetimle idare edilmesi mümkün ola-

cak mıdır? Görünüşe göre, böyle bir şey olacaksa eğer, bu kapitalizmin eliyle gerçekleşmiş olacak ve Marx'ın ütopyasına çok ilginç bir şekilde ulaşılmış olacaktır. Eğer böyle olursa, dünyadaki insanların kimlik sorunu ne olacaktır? Ben dünyahım demek, kimlik sorununu çözecek midir? Tüm bunlar için ancak, varsayımlarda bulunmak mümkündür. Gerçek ise zamanla yaşanarak ortaya çıkacaktır.

Kanımızca, şu an için küreselleşmeyi ve onun nedenlerini hazırlayan bu süreçte önde gibi gözüken Amerika Birleşik Devletleri'nin diğer tarafında bir de Kıta Avrupa'sı vardır. O da Amerika Birleşik Devletleri'nin karşısında birleşerek bir başka güç haline gelmeye çalışmaktadır. Bu nedenle, Amerika Birleşik Devletleri'nin Avrupa karşısında tek başına totaliter bir güç olarak dünyaya hükmetmesi pek mümkün gibi gözükmemektedir.

Kaynakça:

Acar, Mustafa; "Ekonomik, Siyasal ve Sosyo-Kültürel Boyutlarıyla Küreselleşme: Tehdit Mi, Fırsat Mı?" Liberal Düşünce, Sayı: 25-26, Kış-Bahar 2002.

Akkaya, Rukiye; "Çözülen Sosyal Devlet ve Küreselleşme Olgusu", Prof. Dr. Necip Kocayusufpaşaoğlu İçin Armağan, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2004.

Altan, Mehmet; "Ekonomik Yönüyle Küreselleşme", Küreselleşme, Ufuk Kitapları, İstanbul, 2002.

Arıboğan, Deniz Ülke; Globalleşme Senaryosunun Aktörleri, Der Yayınları, İstanbul, 1997.

(29) Aynı zamanda Bkz. Portenseigne, Gilles; "Une Critique de la Société de Consommation", www.geocities.com/kreatixkaaos/SOC_CONSOM.htm, 1996, (10.5.2004).

(30) Baudrillard, Jean; Tüketim Toplumu, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1997, s. 15-18, 44.

(31) Erdoğan, a.g.m., s. 36.

(32) Kılınç, Ramazan; "Küreselleşmeyi İnşa Etmek: Egemenliğin Dönüşümü Olarak Küreselleşme", Liberal Düşünce, Sayı: 25-26, Kış-Bahar 2002, s. 37.

(33) Cündüz, Aslan; "Globalleşmenin Hukuki Boyutları", Liberal Düşünce, Sayı: 25-26, Kış-Bahar 2002, s. 49.

(34) Weckel, Philippe; "La mondialisation du droit", Conférence Sur La Globalisation, Paris, 24/7/2003, <http://mon.orientation.net/v2/n.pla/orientation/utis/1/00000000000022%20Philippe%20Weckel>.

(35) Erdoğan, a.g.m., s. 37-38.

Aydın, Mehmet S.; "Küreselleşmeye Genel Bir Bakış", Küreselleşme ,Ufuk Kitapları, İstanbul, 2002.

Başkaya, Fikret; Küreselleşmenin karanlık Bilançosu, Özgür Üniversite Kitaplığı, Ankara, 2002.

Baudrillard, Jean; Tüketim Toplumu, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1997.

Bauman, Zygmunt; Siyaset Arayışı, Çev.: Tuncay Birkan, Metis, İstanbul, 1999.

Chossudovsky, Michel; Yoksulluğun Küreselleşmesi, Çev.: Neşenur Domaniç, Çiviyazıları, İstanbul, 1999.

Coşkun, Vahap; "Küreselleştirme, Özelleştirme ve Cezaevleri", Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Arkivi, Haz.: Hayrettin Ökçesiz, İstanbul Barosu Yayını, İstanbul, 2003.

Erdoğan, Mustafa; "Siyaset ve Hukuk Perspektifinden Küreselleşme", Küreselleşme, Ufuk Kitapları, İstanbul, 2002.

Kazgan, Gülten; Küreselleşme ve Ulus-Devlet; Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2002.

Kılınç, Ramazan; "Küreselleşmeyi İnşa Etmek: Egemenliğin Dönüşümü Olarak Küreselleşme", Liberal Düşünce, Sayı: 25-26, Kış-Bahar 2002.

Giraud, Pierre-Noël; "Les Politiques Economiques Dans La Globalisation", Etudes, No: 3-389, Ekim, 1998, <http://www.cerna.ensmp.fr/Documents/PNG-Etudes2.pdf> (1.9.2004).

Gündüz, Aslan; "Globalleşmenin Hukuki Boyutları", Liberal Düşünce, Sayı: 25-26, Kış-Bahar 2002.

Portenseigne, Gilles; "Une Critique de la Société de Consommation", www.geocities.com/kreatixka-aos/SOC_CONSOM.htm, 1996, (10.5.2004).

Sarıbay, Ali Yaşar; "Kültürel Bir Olgu Olarak Globalleşme", Küreselleşme ,Ufuk Kitapları, İstanbul, 2002.

Timur, Taner; Küreselleşme ve Demokrasi Krizi, İmge Kitabevi, İstanbul, 1996.

Touraine, Alain; Pourrons-Nous Vivre Ensemble?, Fayard, Paris, 1997.

Ulagay, Osman; "Küreselleşme ve İnsanlık Durumu", Küreselleşme Korkusu, Timaş Yayınları, İstanbul, 2001.

Ulagay, Osman; "Davos'ta Küreselleşme Korkusu", Küreselleşme Korkusu, Timaş Yayınları, İstanbul, 2001.

Uygun, Oktay; "Küreselleşme ve Özgürlük", Felsefe Tartışmaları, İstanbul, 2001.

Uygun, Oktay; "Ulusüstü Siyasal Birlikler ve Küreselleşme", Küreselleşme ve Ulus-Devlet, Yıldız Teknik Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayını, 2001.

Yıldızoğlu, Ergin, "Globalleşme ve Emperyalizm", Globalleşme ve Kriz, Alan Yayıncılık, İstanbul, 1996.

Weckel, Philippe; "La mondialisation du droit", Conférence Sur La Globalisation, Paris, 24/7/2003, <http://mon.orientati-on.net/v2/n.pl/o/orientati-on/utls/1/00000000000022%20Philippe%20Weckel> (1.9.2004)

Adalet Sistemindeki Sosyal Cinsiyet Farklılıkları

Halime Ünal^(*)

Adalet sisteminin kontrolü altındaki kadınların ve erkeklerin oranları arasında fark olduğu bilinmektedir. Birleşmiş Milletlerin Suç Oranları ve Adalet Sisteminin İşleyişi Sörveyinden elde edilen veriler incelediğinde hemen hemen her ülkede adalet sisteminin kontrolü altında olan kadınların oranlarının erkeklerin oranlarından küçük olduğu görülmektedir (United Nations Survey of Crime Trends and Operations of Criminal Justice Systems.7th Wave). Kadınların oranları küçük olduğu için adalet sistemindeki olası sosyal cinsiyet farklılıkları pekte dikkate alınmaz fakat adalet sisteminde kararlar alınırken kadınlar ve erkekler için olan süreçler ya da bu süreçleri etkileyen faktörlerin farklı olabileceği çeşitli araştırmalarla ortaya konulmuştur (Belknap 2001, Bickle ve Peterson 1991; Boritch ve Hagan 1990; Carlen 1983, 1988, 1998; Chesney-Lind ve Sheldon 1998, Daly 1987, 1989, 1994; Daly ve Brodt 1995; Koons-Witt 2002; Pollock 2002; Steffenmeier, Kramer ve Strerifel 1993). Başka bir deyişle, kadınların adalet sistemi ile karşı karşıya geldikleri anda başlayan serüvenleri erkeklerden daha farklı bir yol izleyebilir. Bir çok araştırmacı kadınlar adalet sistemi ile karşı karşıya geldiklerinde sadece işledikleri suçlar baz alınarak cezalandırılmadıklarını ve adalet sisteminin dışında yer

alan mekanizmaların adalet sisteminin çeşitli aşamalarında alınan kararları etkileyebildikleri görüşünü ileri sürmektedirler (Belknap 2001, Bickle ve Peterson 1991; Carlen 1983, 1998; Chesney-Lind ve Sheldon 1998; Daly 1987, 1989; Daly ve Brodt 1995; Rafter 1990; Zatz 2000). Bundan dolayı, bu çalışma bu faktörlerin neler olabileceğini belirlemeyi amaçlamaktadır.

Adalet sistemindeki sosyal cinsiyet farklılığını açıklamaya çalışan iki görüş vardır. Bu görüşler korumacılık (chivalry ya da paternalism) ve kötü kadın (evil woman) başlıkları altında toplanabilir (Belknap 2001; Bowker 1979; Feinman 1986; Morris 1987; Pollock 2002; Zatz 2000). Korumacılık kadınların erkeklerle karşılaştırıldığında adalet sistemi tarafından daha hafif olarak cezalandırıldıklarını savunur. Adalet sisteminin çeşitli aşamalarında kadınlara karşı korumacı bir anlayışla hareket edilmektedir. Bu anlayışa göre kadınlar daha az eşit ve zayıf korunması gereken varlıklar olarak görülmektedirler (Belknap 2001; Bowker 1979; Morris 1987; Pollock 20002; Zatz 2000).

Kötü kadın görüşünde ise adalet sisteminin kadınları daha ağır cezalandırdığı savunulmaktadır. Kadınların erkeklerle karşılaştırıldığında aynı suçlar için daha ağır cezalar aldıkları vurgulanır. Bu düşüncenin arkasında yatan ne-

(*) Arş. Gör. Dr., Muğla Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü.